
La Vila: un projecte de desenvolupament rural a Tagamanent

Anna Bosch Pareras
i Maria Vila Tiana

Resum

Al municipi de Tagamanent, La Vila és un projecte per avançar cap a la sostenibilitat, d'acord amb els programes Agenda 21 aprovats per la Cimera de la Terra del 1992. Experimenta un model de desenvolupament adequat per a zones de muntanya, llargament abandonades, preservant i potenciant els seus valors històrics i ecològics.

D'acord amb el concepte d'*ecovila*, té en compte de forma ecosistèmica tots els elements necessaris per a la vida humana mitjançant tecnologies sostenibles: ecobioconstrucció, energia solar tèrmica i fotovoltaica, captació d'aigua de pluja, depuració biològica de les aigües grises i negres, reciclatge de residus sòlids, calefacció per biomassa, agricultura i ramaderia ecològiques (permacultura), i tendeix cap a l'autosuficiència energètica, hídrica, alimentària i econòmica.

Paraules clau
Tagamanent, La Vila, desenvolupament rural

Resumen

La Vila: un proyecto de desarrollo rural en Tagamanent

En el municipio de Tagamanent, La Vila es un proyecto para avanzar hacia la sostenibilidad, de acuerdo con los programas de la Agenda 21 aprobados por la Cumbre de la Tierra en 1992. Experimenta un modelo de desarrollo adecuado a las zonas de montaña largamente abandonadas, preservando y potenciando sus valores históricos y ecológicos.

De acuerdo con el concepto de *ecoaldeia*, contempla de forma ecosistémica todos los elementos necesarios para la vida humana por medio de tecnologías sostenibles: ecobioconstrucción, energía solar térmica y fotovoltaica, captación de agua de lluvia, depuración biológica de las aguas grises y negras, reciclaje de residuos sólidos, calefacción por biomasa, agricultura y ganadería ecológicas (permacultura), y tiende hacia la autosuficiencia energética, hídrica, alimentaria y económica.

Palabras clave
Tagamanent, La Vila, desarrollo rural

Abstract

The Village: a project for rural development in Tagamanent

La Vila (the Village) is a project aimed at progressing towards sustainability in the municipality of Tagamanent, in accordance with the Agenda 21 programmes passed by the 1992 Earth Summit. It explores a development model that is suitable for long-abandoned mountain areas and at the same time preserves and strengthens their historical and ecological value.

Applying the concept of the “ecovillage” the project ecosystemically includes all the necessary elements for human life through sustainable technologies: ecobioconstruction, thermal and photovoltaic solar power, rainwater collection, biological treatment of grey and black water, recycling of solid waste, biomass heating, ecological crop and livestock farming (permaculture). It also works towards energy, water, food and economic self-sufficiency.

Keywords
Tagamanent, La Vila, rural developpement

Definició

La Vila vol ser un assentament humà, pensat a escala humana, que inclogui tots els aspectes importants per a la vida integrant-los respectuosament en l’entorn natural. Aquesta definició de Robert Gilman pel que fa a les *ecovilles* resulta ben adequada per explicar el projecte que s’està fent realitat al municipi de Tagamanent, a la comarca del Vallès Oriental.

Desenvolupament sostenible

El projecte sorgeix de les necessitats de les persones que el fan possible, que aspiren a viure de manera més satisfactòria, en harmonia amb elles mateixes i amb la naturalesa. Però aquestes necessitats individuals tenen indubtablement una dimensió col·lectiva que entronca amb els acords de la Cimera de la Terra, celebrada a Rio de Janeiro l’any 1992, on institucions internacionals i governs de tot el món van abordar, per primera vegada, la degradació mediambiental que posa en perill el futur del planeta. L’objectiu prioritari establert fou avançar cap a noves formes sostenibles de vida, capaces de restablir equilibris i preservar per a les generacions futures els recursos naturals encara existents. Des de llavors es parla molt de sostenibilitat i desenvolupament sostenible, però el concepte és encara massa abstracte i molt difícil de fer realitat, ja que exigeix una modificació radical de les formes de producció i de consum.

Per avançar en aquesta direcció cal experimentar en tots els àmbits i a tots els nivells, tal com es va establir en els programes de l’anomenada Agenda 21, derivats de la Cimera de la Terra. En línia amb l’Agenda 21 situariem l’existència de petites comunitats humanes que aconseguirien viure en assentaments sostenibles, tal com pretén el projecte La Vila. Aquesta iniciativa, tot i el seu abast local i limitat, pot ser una modesta però significativa aportació al procés cap a la sostenibilitat.

El marc socioeconòmic

Al llarg dels darrers cinquanta anys la població de Tagamanent ha abandonat les masies de muntanya per concentrar-se a la vall o dirigir-se a la ciutat. No fa més de sis anys, les úniques masies habitades al Tagamanent eren El Bellit i Vilardebò en règim de masoveria, i Bellver amb un pastor estadant. La Figuera, tot i no ser habitada, acollia una explotació ramadera. La resta de masies es trobaven enrunades com El Cafè, Puigagut, El Soler, El Solà, La Vila, Can Coll, l’Agustí, la Casa Nova, la Perera, o en mal estat com El Cruells o El Clot de la Móra.

El procés de despoblament fou esperonat inicialment per les dures condicions de vida: clima extrem, inexistència de les mínimes infraestructures (aigua, electricitat, xarxa viària...), llunyania dels serveis educatius i sanitaris, etc. Els muntanyencs foren atrets pels llocs de treball a les indústries i la il·lusió d’obtenir condicions de vida millors. La crisi de l’agricultura va consolidar aquestes tendències, semblava que de forma irreversible. La crisi agrària ha passat per diferents fases fins a arribar a la situació actual, determinada per la PAC (política agrària comunitària), la

qual en resposta a la liberalització dels mercats agraris, beneficia les grans explotacions intensives, en detriment de la petita empresa familiar.

Les conseqüències del despoblament han estat diverses, tant pel que fa a la degradació del medi natural, com a la pèrdua de patrimoni historicoarquitectònic. Diferents estudis realitzats a Catalunya amb motiu dels incendis forestals de la primera meitat dels anys noranta coincideixen a dir que la desaparició d’explotacions agràries és un dels problemes estructurals que situen els boscos en perill d’incendi. D’altra banda, les ermites i masies abandonades en aquesta zona tenen, en general, un alt valor historicoarquitectònic: Santa Maria de Tagamanent, Sant Cebrià de la Móra, l’Agustí, El Cruells, La Vila, El Bellit...

Perspectives

Actualment, la recuperació i protecció dels espais agraris de muntanya es perceben com a necessitats socials en diverses direccions:

- a) Protecció del medi natural de la degradació i dels incendis forestals.
- b) Recuperació del patrimoni historicocultural.
- c) Espai per gaudir del contacte directe amb la natura (oci, educació, esports...).

Repoblar la muntanya apareix com a condició indispensable per a la protecció del medi natural, i és també la garantia de la recuperació del patrimoni arquitectònic, ja que exigeix retornar l’habitabilitat a les masies. Els repobladors de la muntanya compleixen, doncs, una funció social, i estan en condicions d’acollir la demanda urbana de gaudir de la natura, com bé demostra la consolidació progressiva de l’agroturisme a tot Catalunya.

D’altra banda, la demanda de productes agraris de qualitat i confiança, i també de productes ecològics, augmenta progressivament. I no existeix un mercat capaç de respondre a les noves demandes, ja que ni l’agricultura i ramaderia intensives, ni la importació de productes agraris tenen la qualitat suficient per abastir aquests mercats. En canvi, uns productes agraris ecològics i/o d’alta qualitat, per als mercats locals o comarcals, obren possibilitats a petites empreses que produeixin a petita escala, sovint sota comanda directa del consumidor.

Amb tot plegat s’obren perspectives econòmiques per a les zones de muntanya, i molt més encara si les zones es troben properes a les grans ciutats, com és el cas de Tagamanent i el pla de la Calma. Hi ha condicions objectives per pensar en una època de desenvolupament per a aquesta zona, i més encara per creure que aquest desenvolupament serà possible si és sostenible, és a dir, respectuós amb el medi ambient. Cal partir del reconeixement del gran valor ecològic i social del Tagamanent i el pla de la Calma, i tenir ben clar que les possibilitats de desenvolupament sorgeixen exclusivament d’aquesta valoració, socialment percebuda. Qualsevol activitat econòmica desenvolupada ha de ser compatible i, fins i tot, ha de contribuir a augmentar-ne el valor socioecològic, si es planteja amb perspectives de futur.

Aquestes noves tendències explicarien la recuperació de la masia d’El Folló dedicada a la restauració i al turisme rural. També en els darrers anys s’han habitat masies com

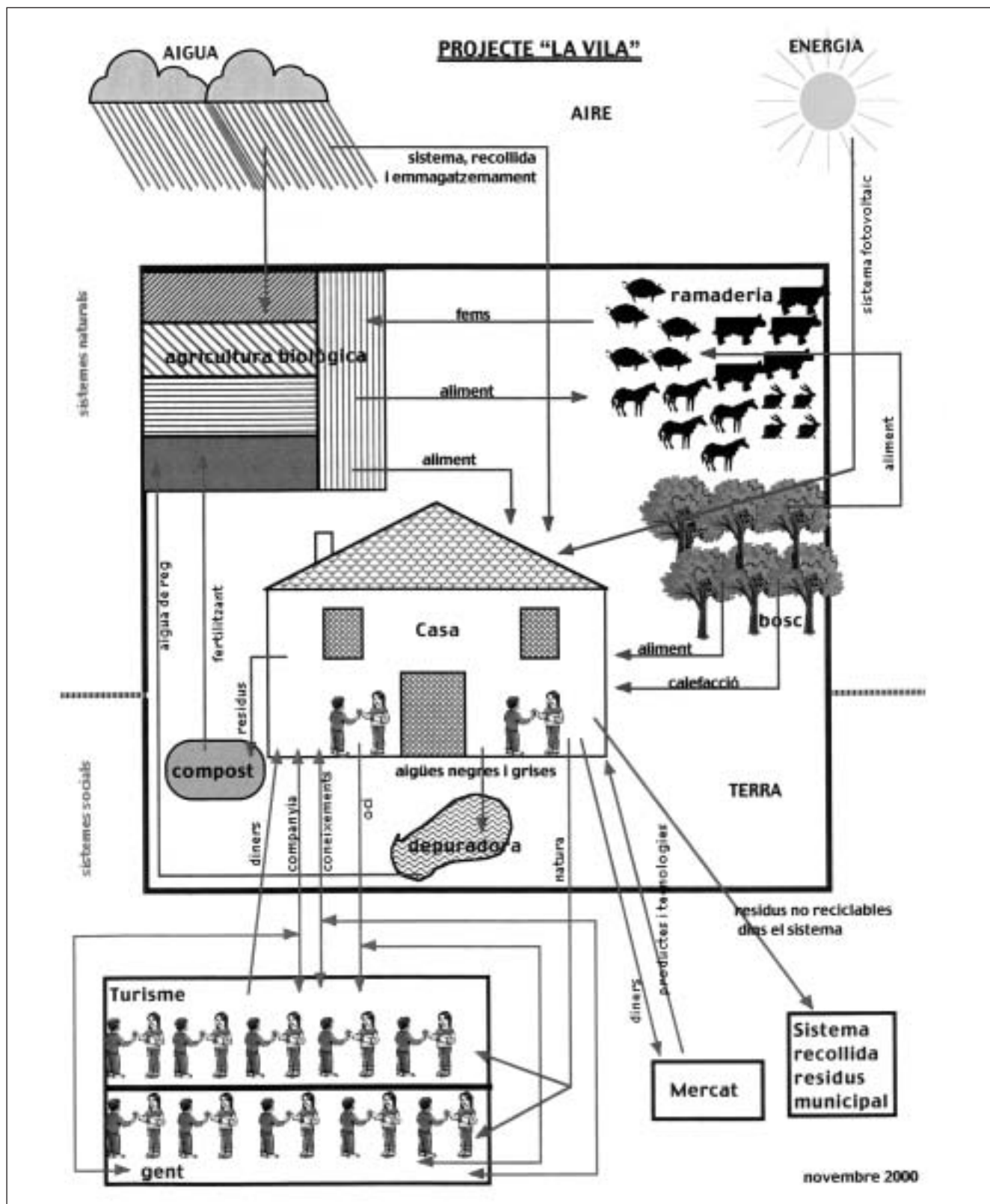


Figura 1. Esquema integral de La Vila.

El Clot de la Móra i El Cruells, que tot i requerir importants millores reunien mínimes condicions d'habitabilitat. Recentment han sorgit dos ambiciosos projectes de recuperació i reconstrucció des de la iniciativa privada a La Vila i Can Coll enfocats cap a l'agricultura i ramaderia ecològiques i al turisme rural. D'acord amb la política de protecció mediambiental del Parc Natural del Montseny, la Diputació de Barcelona, fent seu el projecte d'APREN

(Associació per a la Protecció de l'Entorn Natural), ha recuperat les masies de l'Agustí i Bellver —a més de l'Escola de Natura Vallcàrquera, al Figueró—, ha millorat el camí de La Pedralba al pla de la Calma, i estudia dotar la zona de transport públic, com ja tenen alguns parcs naturals europeus. Tots aquests projectes, públics i privats, demostren que està començant una nova etapa al Tagamanent i el pla de la Calma.

Descripció del projecte

Es tracta d'un projecte integral (vegeu figura 1) que té en compte de forma ecosistèmica, com un conjunt de fluxos, tots els elements necessaris per a la vida humana: habitatge, energia, aigua, tractament de residus i alimentació, optant per obtenir-los de la manera més respectuosa possible amb el medi ambient, mitjançant les tecnologies adequades. Aquesta opció és, d'altra banda, l'única opció que permet plantejar-se i avançar cap a l'autosuficiència.

La terra

La Vila és una finca de 10 ha, la meitat de les quals són de conreu i l'altra meitat, forestals. Els boscos són pinedes i alzinars, amb algun roure escadusser; mereix menció especial el càdec. Situada al vessant sud-oest del Montseny, a 700 m d'altitud, aproximadament, és travessada pel camí que va de la Pedralba (km 44 de la N-152) al pla de la Calma. Pertany al municipi de Tagamanent i a la zona de protecció del Parc Natural del Montseny.

Habitatge

La masia, enrunada, data del segle xii i conserva encara una torre de defensa aixecada al segle xv. S'està reconstruint des de dues perspectives: la de recuperació historicoarquitectònica i l'ecològica. Des del punt de vista historicoarquitectònic es manté la tipologia de la zona en consonància amb tot l'entorn i segons les pautes que marca la normativa del Parc Natural. Són elements emblemàtics la torre de defensa alçada el segle xv, els contraforts de l'antiga masia enrunada, l'arc de la porta d'entrada principal, les finestres amb el marc de pedra original i la volta del soterrani de la torre. D'una base d'uns 1.000 m² edificables, se'n reconstrueixen 350 en aquesta primera fase i la resta, en un futur proper.

Des del punt de vista ecològic la casa s'edifica sota els criteris de la biologia de la construcció, la qual integra les tècniques i els avenços científics més recents en una concepció global i ecològica de la relació entre l'habitatge i les persones que l'ocupen.

L'objectiu final de l'ecobioconstrucció és la salut i el benestar global dels qui utilitzaran l'habitatge. Amb un estudi geobiològic previ de la zona, es parteix d'un emplaçament privilegiat amb la sàvia orientació de l'edifici tradicional de la nostra pagesia, i que aconsegueix múltiples funcions, com l'aprofitament de la radiació solar, la protecció contra el fred i els vents, l'estalvi energètic i el confort tèrmic i lumínic sense despeses addicionals. Els materials bàsics de l'edificació són la pedra, la totxana d'argila amb càmera d'aire dissenyada per evitar els ponts tèrmics i augmentar així la seva capacitat aïllant, i el vidre i la fusta, tant per a les estructures com per als acabats d'exterior i finestres. S'ha evitat al màxim la utilització del ciment limitant-lo estrictament als fonaments i al drenatge exterior, i també del ferro que només s'usa per relligar la torre. S'ha preferit no pintar les parets interiors i donar-los un acabat de calç i argila. La construcció és lliure de PVC.

Aigua

En haver-se estroncat l'antiga font i no trobar-se aqüífers a la finca, l'única aportació hídrica possible és l'aigua de

pluja. Les precipitacions mitjanes dels darrers deu anys (entre 600 i 700 l/m²) feien preveure pluviometria suficient per cobrir la demanda de l'assentament, tot i que la sequera d'aquest any i les possibles repercussions del canvi climàtic plantegen alguns dubtes.

1) Recollida i emmagatzematge.

Es recull l'aigua de pluja per mitjà d'un sistema de doble captació:

a) Les aigües d'escorrentia de boscos i camins, mitjançant una cuneta encimentada de 100 m de llargària a la qual aboquen les trenques del camí. L'aigua passa per una doble arqueta enreixada on es produeix una primera decantació. D'allà va a parar a un aljub de 360 m³ de capacitat, construït amb formigó armat. A l'entrada, una càmera de sedimentació amb quatre compartiments obliga l'aigua a circular per decantar-la fins que s'emmagatzema definitivament. L'aljub es troba cobert en una cinquena part de la seva superfície per una jardineria destinada a planta aquàtica, amb l'objectiu d'extreure nutrients i aportar ombreig per reduir l'evaporació.

b) Les aigües de les teulades, des del baixant i a través d'un conducte de polietilè, van a parar a un aljub de 12 m³, d'on s'obindrà l'aigua per al consum de boca.

2) Tractament: ha estat imprescindible utilitzar el sistema de cloració, ja que és preceptiu per a establiments que ofereixen turisme rural. Però, en el moment de la seva utilització, s'aplicarà un sistema de descloració per carboni.

3) Consum: es planteja com a objectiu consumir 80 litres/persona/dia, que és el càlcul fet per la UNESCO del consum que permetria accedir a l'aigua a tots els éssers humans del planeta. A part del vessant solidari, l'estalvi d'aigua és imprescindible per garantir l'autosuficiència de l'assentament. Amb aquest objectiu, a més d'unes aixetes pensades per controlar-ne l'ús, es reutilitzaran les aigües grises per omplir les cisternes dels vàters.

4) Depuració: Mitjançant una depuradora biològica, les aigües grises i negres es poden reutilitzar per al reg. A la vegada, la bassa depuradora amb capacitat per a 250 m³ permet cultivar plantes aquàtiques farratgeres, acollir una població d'ànecs i disposar d'una reserva d'aigua per a incendis. A la segona fase, quan augmenti la quantitat d'aigües negres s'afegirà un pou negre al sistema de depuració.

Energia

Per a l'electrificació de la finca, s'ha optat per un sistema autònom basat en l'energia solar fotovoltaica.

Les prestacions del sistema són: corrent elèctric a 230 V c.a.; estabilitat de tensió a 230 V; energia disponible en funció de les necessitats (entre 0,5 i 7,5 kWd/dia); potència màxima disponible a 230 V: 4.000 W (ampliable fins a 6.000 W).

Els criteris de disseny utilitzats permetran: a) augmentar la potència de la instal·lació amb els mínims canvis possibles; b) donar més fiabilitat i garantia de servei en cas d'avaría (ondulador amb etapes de potència independents); c) estandarditzar els equips: amb un model d'element de bateria seleccionat per a totes les instal·lacions, l'ondulador modular podrà adaptar-se a instal·lacions de diferent potència i permetrà créixer, si convé; d) establir un sistema d'adquisició de dades per realitzar un seguiment i per donar una informació bàsica a l'usuari i als organismes interessats.

Les dimensions de la instal·lació s'han fet tenint en compte que els electrodomèstics i les bombetes utilitzades seran de baix consum, la rentadora i el rentaplats, de tipus bitèrmic, i no s'utilitzaran aparells amb resistència elèctrica. El consum previst dona una EDA de 169 kWh/mes a l'hivern i de 235 kWh/mes a l'estiu.

La generació elèctrica s'obté mitjançant 36 plaques fotovoltaïques de silici monocristal·lí de 85 Wp cadascuna, cablejades en sèries de tres que constitueixen dos camps de 18 plaques cadascun, independents elèctricament. Complementàriament es disposa d'un generador de gasoil amb una potència de 5.500 kW.

Tractament dels residus sòlids

a) La matèria orgànica es convertirà en compost destinat a fertilitzar els camps.

b) El paper i el cartró s'utilitzaran per facilitar la combustió de la caldera, la llar de foc i el forn de llenya.

c) El vidre que no pugui reutilitzar-se en activitats de la casa (conserves, melmelades...) s'enviarà al sistema de recollida de residus municipal.

d) Dels plàstics, les llaunes, les piles i els productes tòxics en general s'intentarà prescindir-ne tot el que es pugui, i el que no es pugui s'haurà d'enviar al sistema de recollida de residus municipal.

e) Les restes de medicaments i altres elements sanitaris (radiografies, ecografies, ulleres, ortopèdia...) s'entregaran a Farmacèutics sense Fronteres.

Calefacció i aigua calenta sanitària

Dintre de la línia d'aprofitament de recursos naturals no contaminants la calefacció es resoldrà amb una caldera de llenya que escalfarà aigua i es distribuirà pels diferents espais a través de tubs vistos i radiadors convencionals, reciclats. S'ha escollit el sistema d'escalfor més aconsellable, per radiació, considerat més sa per a l'organisme, que, alhora, contribuirà a mantenir net el bosc.

L'aigua calenta s'escalfarà durant l'hivern mitjançant un sistema mixt: caldera i plaques solars tèrmiques. A l'estiu només s'utilitzarà l'energia solar tèrmica.

Agricultura i ramaderia ecològiques

S'introdueix la permacultura en el projecte de La Vila entenent-la com un sistema de disseny per a la creació de mediambient humans sostenibles. La permacultura està basada en l'observació dels sistemes naturals, la saviesa de les granges tradicionals i el coneixement científic i modern de la tecnologia.

L'harmonia amb la natura només és possible si s'abandona la idea de superioritat sobre el món natural. Diu Levi Strauss que l'error més profund dels humans és el de considerar-nos com els mestres de la creació. No som superiors a altres formes de vida i destruir qualsevol element viu repercuteix en l'espècie humana. Una cultura que no entén aquesta premissa destrueix innecessàriament.

Els cultius de l'agricultura moderna són totalment dependents de les energies externes. L'agricultura convencional no reconeix ni paga els seus autèntics costos; es mina la fertilitat de la terra, els recursos no renovables són utilitzats per sostenir les collites, es deixa la terra exhausta per l'arada i la ramaderia intensives, es contamina la terra i l'aigua amb productes químics.

L'ètica de la permacultura es basa en les accions dirigides

a la supervivència del planeta. En el projecte de La Vila significa tenir cura del sòl, de les espècies i les seves varietats, l'atmosfera, els boscos, els microhàbitats, els animals i les aigües. En l'agricultura sostenible, l'energia necessària per al sistema prové del mateix sistema. L'harmonització de tots els elements naturals n'és la clau.

En el disseny permacultural de La Vila s'ha distribuït la terra en zones:

– Zona I, és la més intervinguda. Inclou hort, hivernacle i animals domèstics, algun arbre per a ombra o fruita especial. És l'entorn més quotidià, per la qual cosa s'hi posarà tot el que es precisi habitualment, i se situarà de manera que conservi el microclima del voltant de la casa.

– Zona II, continua amb l'hort, animals petits com gallines i conills, arbres fruiters, reixats, coberts i sistemes de reg, protecció de foc amb estanys i molt verd.

– Zona III, anirà destinada a animals més grans, terra de pastura, abonament verd, magatzem de gra, fruiters que requereixin poca atenció i arbres que facin de cortina contra el vent.

– Zona IV, anirà dedicada a la pastura, arbres silvestres, i no requereix més atenció que recollir la llenya i netejar el bosc.

– Zona V, totalment silvestre. No s'hi faran més que les accions normatives.

Activitats econòmiques

a) Agràries: els productes excedents de l'agricultura i ramaderia ecològiques, que inicialment aniran destinats a l'autoconsum, es podran vendre als clients del turisme rural. A mesura que augmenti la capacitat de producció de l'horta es treballarà per als restaurants de la zona. Més endavant es prioritzaran els productes frescos (ous, conills, pollastres, cabrits, llet i els seus derivats, mel...) que puguin col·locar-se en el mercat local i comarcal a partir d'un tracte directe amb qui ho consumeix. En el futur, s'estudiarà la producció de cereals i patates adreçada a un mercat més ampli.

b) Mediambientals: divulgació de l'experiència de La Vila i les tecnologies ecològiques utilitzades com a element de pedagogia mediambiental, que es complementarà amb cursos sobre energia solar, depuració biològica de les aigües, bioconstrucció...; coneixement de la zona i de les seves riqueses naturals.

c) Turístiques: oferta d'habitacions per a turisme rural adreçat especialment a persones que busquin tranquil·litat per al treball intel·lectual (disposant de connexió a Internet) i artístic, però també als qui vulguin conèixer i gaudir de la natura. S'oferiran excursions guiades a peu i a cavall, participació en les tasques agràries, cursos de cuina tradicional i vegetariana, cursos de medicina natural...

Espai de relació

A més de l'objectiu clarament exposat de viure harmònicament en un espai natural, de contribuir a preservar-lo i a recuperar-lo, l'altra finalitat primordial és que esdevingui un punt de trobada per a tots aquells i aquelles que s'hi sentin identificats i valorin l'enriquiment que comporta la convivència, un punt d'atracció i de difusió per a tothom que vulgui desplegar-hi les seves capacitats artístiques, un focus de desenvolupament cultural i de creixement personal.

Es mantindran i s'impulsaran els contactes iniciats amb

les masies de la zona per tal de coordinar esforços i oferir serveis conjuntament. Es col·laborarà amb l'organisme gestor del Parc Natural del Montseny en la tasca de conservació de l'entorn natural i en la divulgació dels valors ecològics de la zona. Es treballarà amb l'Ajuntament de Tagamanent per tal de fomentar el desenvolupament soste-

nible del municipi. La Vila s'integrarà a la Coordinadora d'Agricultura Ecològica, a la Unió de Pagesos i a l'associació internacional Global Ecovillage Network per contribuir al desenvolupament d'assentaments humans sostenibles, afavorir l'intercanvi d'informació i difondre el concepte d'ecoviles.